

Janez Malačič

ZUNANJE MIGRACIJE SLOVENIJE
PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Referat na 25. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Murski Soboti, 1.—3. oktobra 1990.

I. UVOD

V strokovnih krogih različnih znanstvenih disciplin vse do današnjega časa, kljub vse hitrejšemu razvoju znanosti, prevladuje prepričanje, da je študij migracijskih gibanj razmeroma nerazvito področje. Ta trditev velja tako za proučevanje sodobnih kakor tudi za proučevanje preteklih migracij. Študij migracij se le s težavo prebija iz obdobja deskriptivnosti v obdobje teoretično poglobljenih analiz in dognanih razlag vzročno posledičnih odvisnosti. Ob vsem tem je posebej presenetljivo dejstvo, da bistvenega kvalitativnega premika ni prineslo niti modeliranje migracijskih procesov. Večina migracijskih modelov ostaja deskriptivna in preveč poenostavljena, kar je v največji meri posledica nerazvitosti teorije migracij.

Proučevanje migracij je tipično interdisciplinarno znanstveno področje. Kljub temu pa po mnenju večine demografov sodi med temeljne sestavine predmeta demografije. Redke izjeme med demografi, ki študija migracij ne uvrščajo v predmet demografije, prej potrjujejo pravilo kakor pa resneje ogrožajo splošno opredeljenost.¹ Navidezno protislovje popolnoma izgine, če pomislimo na dejstvo, da je demografija izrazito interdisciplinarna znanstvena disciplina.

Med najpomembnejšimi razlogi za slabšo razvitost proučevanja migracij je nedvomno pomanjkanje in dostikrat slaba kvaliteta statističnih podatkov o migracijah. Tekoča in s tem neposredna in popolna statistika migracij je raziskovalcem le redko na voljo. Obstaja le tam, kjer imajo uveden register prebivalstva. To pa je le redkokje, npr. v skandinavskih državah. Pri nas imamo register prebivalstva v Sloveniji in nekaterih mestih drugod po državi. Načeloma imamo torej v Sloveniji tekoče podatke o migracijah, vendar se pri tem pojavljata vsaj dva resnejša problema. Prvi je v pomanjkljivi kvaliteti podatkov, zaradi nepopolne kontrole selitev, ki je posledica dejstva, da je register uveden samo na delu jugoslovanskega ozemlja. Drugi pa izvira iz izjemno skromne in nepopolne obdelave podatkov o tekočih migracijah, ki jih nudi naša uradna statistična služba. V Sloveniji je bil register prebivalstva uveden leta 1954. Od takrat naprej imamo na voljo osnovne podatke o tekočih migracijah. Za obdobje pred letom 1954 pa takšnih podatkov nimamo.

Drugi vir statističnih podatkov o selitvah so popisi prebivalstva. Ta vir je najbolj razširjen, daje pa le največkrat nepopolne in posredne podatke o selitvah. Sloni na posebnih vprašanjih o selitvah v popisu, ali pa omogoča posredno ocenjevanje neto selitev iz rezultatov popisa in tekoče vitalne statistike. Ocenjeni podatki se praviloma nanašajo na celotno medpopisno obdobje, podatki neposrednih vprašanj pa so praviloma nepopolni, saj nanje največkrat vpliva smrtnost in ponovne selitve med dogodkom in časom popisa. Velika prednost popisnih statističnih podatkov o selitvah pa je v tem, da so zelo podrobno razčlenjeni in povezani z večino drugih znakov, vključenih v popis.

¹ Z. Pavlík, J. Rychtaříková, A. Šubrtová: *Základy demografie*, Academia, Praha 1986.

Tretji statistični vir podatkov o selitvah so posebne ankete o migracijah in migrantski zgodovini posameznih prebivalcev. Tukaj ga samo omenjamo, saj pri nas takšnih anket še ni bilo.

V našem tekstu o zunanjih migracijah Slovenije po drugi svetovni vojni bomo uporabljali podatke statistične službe o tekočih migracijah na osnovi registra in podatke popisne statistike. Kvantitativni statistični podatki o zunanjih migracijah Slovenije so na voljo šele za obdobje od uvedbe registra prebivalstva (1954) naprej. Za skoraj celo desetletje od leta 1945 do leta 1953 pa nimamo na voljo skoraj nobenih podatkov. Da bo težava še večja, se je v tem času spremenila tudi državna meja, kar še dodatno oteži ocenjevanje obsega migracij.

S pomočjo omenjenih statističnih podatkov o zunanjih migracijah v Sloveniji bomo v nadaljevanju prikazali in analizirali razvoj tega pojava pri nas v obdobju po drugi svetovni vojni. Najprej si bomo ogledali obdobje 1945—1953, za katerega imamo zelo skromne podatke. Zato je razumljivo, da se bomo morali nasloniti v večji meri na splošne značilnosti migracij v tem obdobju, manj pa na neposredno analizo kvantitativnih podatkov. Naslednji in hkrati centralni del teksta bo posvečen slovenskim zunanjim migracijam od leta 1954 naprej. Posebej bomo obravnavali migracije med Slovenijo in drugimi jugoslovanskimi republikami in posebej migracije s tujino. V okviru posamezne skupine pa še stalne in začasne migracije. Prikaz migracijskih gibanj bomo poskušali združiti z analizo poglobitnih vzrokov in okoliščin zunanjih migracij. Vendar bo takšna analiza nujno le bolj okvirna, saj nam razpoložljivi prostor več niti ne dovoljuje. Tekst bomo sklenili s kratkim sklepnim delom.

II. ZUNANJE MIGRACIJE SLOVENIJE V OBDOBJU 1945—1953

V strokovni literaturi o demografskem razvoju in migracijskih gibanjih v Sloveniji praktično ni mogoče najti ničesar o zunanjih migracijah Slovenije v obdobju 1945—1953.² Na nek način bi lahko govorili celo o nekakšni beli lisi ali črni luknji proučevanja naših migracij, ki jo bo potrebno v prihodnje odpraviti. Pri tem pa se moramo zavedati, da ni mogoče uporabljati nobenih običajnih statističnih virov podatkov o migracijah. Registra prebivalstva v tem obdobju še nismo imeli, popisi prebivalstva pa tudi ne pomagajo veliko. Popis iz leta 1931 je preveč oddaljen, leta 1941 popisa ni bilo, popis iz leta 1948 pa ni dovolj kvaliteten in ne vključuje ustreznih vprašanj o migracijah. K dodatnim težavam veliko prispeva vojna v vmesnem obdobju med predvojnimi in povojnimi popisi, pomanjkljiva ali nikakršna tekoča vitalna statistika, pa tudi različna spreminjanja državnih meja v času okupacije in po drugi svetovni vojni. Očitno je, da bo praznino lahko zapolnila le metodologija zgodovinske demografije, ki bo morala zbrati podatke o migracijah v tem obdobju na osnovi različnih ohranjenih arhivov, od arhivov okupacijskih oblasti v času vojne, do arhivov policije, obveščevalnih služb, pravosodnih organov ipd. v času po vojni. Vendar nam niti te raziskave ne bodo mogle sestaviti celotnega mozaika, saj je bilo mnogo dokumentacije in arhivov uničenih.

Zaradi vsega kar smo povedali bo naša obravnava zunanjih migracij Slovenije v obdobju 1945—1953 fragmentarna in posplošena. Na nek način bo bolj podobna skici dogajanja v tem času kakor pa dokončni posplošitvi. Kompleksno in zaokroženo sliko o zunanjih migracijah Slovenije v obravnavanem obdobju

² Za ilustracijo lahko navedemo nekaj pomembnejših del, npr. D. Vogelink: Razvoj prebivalstva Slovenije zadnjih dvesto let z jugoslovanske in evropske perspektive, Ekonomski zbornik, VII. letnik, Ekonomska fakulteta, Ljubljana 1965, str. 217—348. Z. Šifrer: Razvitak stanovništva Slovenije u poslednjih sto godina, Stanovništvo, 3/1963, Beograd, str. 339—366. Z. Šifrer: Izseljevanje iz slovenskega ozemlja, Prikazi in študije, let. VIII, št. 2, Ljubljana 1962, str. 1—24. Z. Šifrer: Statistički problemi migracionog kretanja stanovništva, Jugoslovensko statističko društvo, III. godišnji sastanak, Zagreb 1955, 18 str.

bo možno dati šele takrat, ko bo množica raziskovalcev obdelala možne vire in ugotovila, kaj je možno raziskati in česa ne bo mogoče nikoli ugotoviti. Zavedati se moramo tudi, da šele v najnovejšem času nastajajo razmere, ki bodo omogočile strokovno in kolikor je le mogoče nepristransko raziskovanje migracijskih procesov v tem obdobju. Zaradi politične narave velikega dela zunanjih migracij ob koncu vojne in neposredno po njej je to povsem razumljivo. Dodajmo še, da raziskovalci teh migracij ne bodo smeli pozabiti niti na tuje vire podatkov, ki se nahajajo v državah imigracije naših emigrantov in so še mnogo bolj nepopolni in težko dostopni kakor naši domači viri.

Obdobje po končani drugi svetovni vojni vključuje le del leta 1945. Vendar tega dela ni mogoče natančno definirati, ker je vojna pri nas trajala kak teden dalj kot drugod po Evropi. Za študij zunanjih migracijskih gibanj je to zelo pomembno, saj je ravno leto 1945 in še bolj obdobje nekaj tednov ali celo nekaj dni pred in po končanju vojne najbolj delikatno. V tistih majskih dneh leta 1945 se je z umikom okupatorske vojske umikalo v emigracijo tudi veliko število slovenskega prebivalstva, sodelavcev okupatorjev najrazličnejše vrste, pripadnikov kvislinških vojaških enot, pripadnikov nekaterih manjšin (npr. nemške in italijanske, ki sta pretežno sodelovali z okupatorji), bogatih podjetnikov in drugih političnih nasprotnikov zmagovalne strani v vojni. Nekateri so bežali z družinami in premoženjem, drugi brez vsega. Za vse pa je značilno, da jih lahko uvrstimo v politično emigracijo. Natančnih in znanstveno preverjenih podatkov o tej politični emigraciji najbrž ne bomo imeli nikoli. Zadovoljiti se bomo morali s fragmentarnimi podatki. Delikatnost in težavnost raziskovanja te problematike zapleta tudi vračanje dela ubežnikov s strani zavezniške vojske. Ravno v zadnjem času je zelo aktualno dejstvo, da so zmagovalci precejšen del povratnikov preprosto postrelili. Za mnoge od teh ne bo mogoče nikoli ugotoviti, ali so bili iz Slovenije ali iz drugih delov Jugoslavije.

Politične emigracije v Sloveniji so se nadaljevale tudi po uradnem koncu druge svetovne vojne, kakorkoli ga že definiramo. V nekaj mesecih ali celo letih po maju 1945 je del slovenskih emigrantov ilegalno pobegnil čez mejo. Vzroki teh emigracij so bili praviloma politični, ekonomskih emigracij v tem času še ni bilo, saj je bila Zahodna Evropa še zmeraj razrušena, ponekod se je spopadala celo z lakoto, tako da ekonomsko še ni bila atraktivna. V tem času so bile v Sloveniji še zmeraj prisotne razne polvojaške skupine političnih nasprotnikov nove oblasti, ki so računale na politične spremembe, za katere so se bojevale. Za takšne ljudi je zelo težko ugotoviti, kdaj so v resnici emigrirali. Na koncu obravnave politične emigracije dodajmo še, da je zanjo značilno postopno usihanje, čimbolj se je oddaljevala vojna in čimbolj se je organizirala in ustalila nova oblast. V nekaj letih je nova oblast uspela takorekoč hermetično zapreti državno mejo in s tem uveljaviti propagandno in ideološko geslo vseh socialističnih držav, da v socializmu zunanjih migracij ne bo več. Vladajoča ideologija je trdila, da v socializmu kot naprednejšem družbenem sistemu zunanjih migracij ne bo več, ker se nihče ne bo hotel preseliti v propadajoči kapitalizem. Danes poznamo usodo te ideologije, na srečo pa je bila ravno Jugoslavija tista, ki je med socialističnimi državami relativno zelo zgodaj opustila takšno ideologijo.

Proučevanje zunanjih migracij Slovenije v obravnavanem obdobju otežkoča tudi dejstvo, da se je Slovenija po vojni povečala s priključitvijo primorske Slovenije. To samo po sebi razveseljujoče dejstvo povzroča izredno veliko statističnih problemov, saj je bila primorska Slovenija pred vojno v pristojnosti italijanske statistike, ki se metodološko razlikuje od jugoslovanske. Za študij zunanjih migracij v tem delu Slovenije po vojni pa so pomembne tudi migracije v obdobju med obema vojnama. Primorski Slovenci so se v tem času v precejšnji meri odseljevali iz tega dela Slovenije, tudi v Slovenijo in druge dele

Jugoslavije, na njihovo mesto in tudi sicer pa so se doseljevali Italijani. Po vojni se je proces obrnil. Mnogi primorski Slovenci so se vrnili, mnogi Italijani pa so se že ob kapitulaciji Italije med vojno ali pa po vojni odselili iz teh krajev. Velik del teh migracij je bil politične narave. Na delu tega prostora so politične migracije trajale dalj časa, vse do sredine petdesetih let, dokler se ni dokončno izoblikovala sedanja slovensko-italijanska meja. Nastanek in nekajletni obstoj Svobodnega tržaškega ozemlja ravno tako prispeva k zapletenosti zunanjih migracij na tem območju.

Jugoslavija in z njo Slovenija sta po drugi svetovni vojni uvedli centralno-planski socialistični sistem, za katerega je značilen tudi administrativni sistem planiranja delovne sile. Ta sistem se pri nas ni nikoli docela razvil in utrdil, kljub temu pa je v precejšnji meri vplival na notranje in medrepubliške migracije, v drugi polovici štiridesetih let. Zanj je značilno, da najbolj striktno administrativno razdeljuje šolano delovno silo, s tem pa neposredno povzroča migracijska gibanja znotraj posamezne republike in med republikami. Jugoslavija je uporabljala tak sistem administrativnega razporejanja šolane delovne sile, pri čemer je šlo za vse vrste izobraževanja po končani osnovni šoli, v drugi polovici štiridesetih let ali nekoliko širše v času prve petletke. Kasneje, z uvajanjem samoupravljanja, je bil ta sistem opuščen. Na ta način je bil del slovenskega prebivalstva administrativno razporejen na delo v druge jugoslovanske republike, žal pa statističnih podatkov o tem ni na voljo. Kot smo že povedali, ta sistem pri nas ni bil nikoli docela uveljavljen. Relativno hitra opustitev pa je preprečila popolno birokratsko kontrolo migracijskih gibanj znotraj posameznih republik in med republikami, kar se je zgodilo npr. v Sovjetski Zvezi, od koder je bil sistem prenešen k nam.

Zunanje migracije Slovenije s tujino so po zaprtju državne meje skoraj v celoti usahnile. Popolnoma usahnile nikoli niso, saj so posamezniki bežali ilegalno čez državno mejo ne glede na to, da je bilo to zelo nevarno početje. Za te ilegalne migracije, ki so bile v različni meri prisotne tekom celega obdobja 1945—1953, lahko rečemo, da je začetne politične motive že proti koncu štiridesetih in še posebej v začetku petdesetih let vse bolj nadomeščala ekonomska motivacija. Kasneje bomo videli, da je ekonomska motivacija v celoti prevladala že nekje sredi petdesetih let, kar je bilo združeno s postopno liberalizacijo in odprtjem državne meje.

V okviru obdobja 1945—1953 moramo omeniti še en vidik naših zunanjih migracij. Kmalu po utrditvi nove oblasti je Jugoslavija in z njo Slovenija zelo glasno poskušala s posebno propagandno akcijo pritegniti del naših starejših emigrantov iz vseh koncev sveta, naj se vrnejo v osvobojeno domovino. Ta akcija je imela zelo skromen uspeh. Natančnih statističnih podatkov o tem nimamo. Razumljivo pa je, da razrušena domovina po zmagi socialistične revolucije ni bila preveč atraktivna za povratek emigrantov iz industrijsko razvitih in bogatih držav, ki v dosti primerih niti niso neposredno sodelovale v svetovni vojni.

Že večkrat smo v tem tekstu omenili, da objavljeni statistični podatki ne dovoljujejo niti ocenjevanja neto zunanjih migracij v obdobju, ki ga proučujemo. Na osnovi teh podatkov smo uspeli za Slovenijo brez priključene cone B Svobodnega tržaškega ozemlja oceniti, da je znašala neto zunanja migracija med popisoma prebivalstva 1948 in 1953. —9473 ljudi.³ To pomeni, da smo pri izračunu ocene upoštevali ozemlje ob popisih prebivalstva. Po teh podatkih so bile neto zunanje selitve Slovenije v medpopisnem obdobju 1948—1953 negativne in so znašale poprečno —1148 letno, kar znese —0,8 odseljencev na 1000 prebivalcev na leto. Teh podatkov pa ne moremo nadalje razčleniti na medrepubliške in tuje selitve.

³ Ocena je bila izračunana na osnovi bilančne metode in podatkov, objavljenih v SL-53, SL-64 in SGJ-56.

III. ZUNANJE MIGRACIJE SLOVENIJE OD LETA 1954 NAPREJ

Leto 1954 smo izbrali za razmejitev dveh obdobji v prikazu in analizi zunanjih migracij v Sloveniji iz preprostega razloga, saj nam od tega leta naprej register prebivalstva Slovenije daje osnovne tekoče podatke o naših selitvah. Slovenija se je s tem uvrstila med tiste države in regije, ki imajo najbogatejše statistične podatke o migracijskih gibanjih. To dejstvo pa nekoliko zbledi zaradi zelo skromne obdelave podatkov o notranjih in zunanjih migracijah na osnovi registra prebivalstva v naši uradni statistični službi. Ravno zaradi skromne ali takorekoč nikakršne pozornosti, ki so jo v preteklosti v statistični službi posvečali migracijam, so nam na voljo le najelementarnejši podatki o priselitvah, odselitvah in neto selitvah. Statistična služba pa ni opravila skoraj nobenih nadaljnjih obdelav teh podatkov, ki bi nam osvetlile strukturne značilnosti migrantov. Migracije, še posebej zunanje, so bile v preteklosti ves čas izredno občutljivo politično vprašanje, ki se mu je izogibala republiška politika, kakor tudi republiški upravni organi. Zato Slovenija vse do sedaj ni izoblikovala lastnim potrebam ustrezne migracijske politike. Danes, na začetku devetdesetih let, je že povsem jasno, da bo račune stihije v preteklosti Slovenija morala plačati v prihodnje. Začetek plačevanja pa je že tako ali tako nastopil.

Register prebivalstva daje podatke o stalnih migracijah. To pomeni, da upošteva le tiste prostorske premike oseb, pri katerih pride do spremembe stalnega prebivališča. Jasno je, da nam register daje s tem le informacije o migracijah iz enega zornega kota. Register ne daje nobenih podatkov o začasnih migracijah, kakor tudi ne upošteva dejstva, da migracije praviloma niso dogodkovni pojavi, kar je predpostavka, na kateri sloni register. V sodobnih razmerah čas odselitve iz izvornega kraja in čas priselitve v namembni kraj praviloma ne sovpadata, ampak je med njima krajše ali daljše obdobje. Najpogosteje je to obdobje povezano s procesom šolanja. Vendar register prebivalstva takšnih podrobnosti ne more upoštevati zaradi metodoloških razlogov. Na vsak način pa mora to dejstvo upoštevati raziskovalec migracijskih gibanj. Ravno dolžina obdobja med odselitvijo in priselitvijo, ki je pogosto združena z začasnostjo neke preselitve, pa kaže na relativnost izraza in pojava stalnih migracij. Zavedati se moramo, da gre samo za spremembo stalnega prebivališča, ne pa za stalnost, ki bi pomenila, da se oseba ne bo več selila.

Objavljeni podatki o zunanjih migracijah Slovenije na osnovi registra prebivalstva omogočajo razdelitev teh migracij na medrepubliške in tuje migracije. Prve so migracije med republiko Slovenijo in drugimi jugoslovanskimi republikami. Za celotno obdobje od leta 1954 naprej je upoštevano sedanje ozemlje Slovenije. Druge pa so migracije med Slovenijo in drugimi državami. Načeloma bomo obravnavali stalne migracije, vendar bomo morali, predvsem zaradi narave migracij s tujino od šestdesetih let naprej, posvetiti potrebno pozornost tudi začasnim migracijam. Že sedaj pa lahko povemo, da imamo o začasnih zunanjih migracijah Slovenije mnogo manj kvalitetnih podatkov. To velja tako za medrepubliške, kakor tudi za tuje migracije.

Za obdobje od leta 1954 naprej lahko rečemo, da se je stanje na področju migracij na nek način normaliziralo. Migracije so predvsem posledica delovanja ekonomskih dejavnikov. Politični dejavniki so se v tem času povsem umaknili v ozadje. Morda so bili prisotni le toliko, da delu politične emigracije iz preteklega obdobja niso omogočali vrnitve v domovino. Vsi, morda pa tudi večina, se ne bi vrnili, tudi če bi se lahko, saj so v mnogih državah kmalu začeli uživati prednosti večje gospodarske razvitosti držav, v katere so se priselili. Na ta način se je del naših političnih emigrantov spremenil v ekonomske emigrante. Del političnih emigrantov pa bi se nedvomno vrnil v Slovenijo, če ne bi bil nezahelen ali če se ne bi bal sodnega ali kakšnega drugega pregona. Del emi-

grantov bi se nedvomno vrnil že zaradi tiste zakonitosti, ki pravi, da ima vsak selitveni tok svoj protitok.⁴

1. Medrepubliške migracije

D. Vogelnik je za leto 1953 ocenil, da je bilo število priseljenih v Slovenijo iz drugih republik enako številu odseljenih iz Slovenije v te republike.⁵ V svojem delu ne navaja nikakršne osnove, po kateri bi bilo mogoče videti, kako je prišel do svoje ocene. Izgleda, da je preprosto malo navzgor in malo navzdol zaokrožil podatke o priselitvah in odselitvah iz leta 1954 in predpostavil, da so neto selitve v letu 1953 bile enake nič. Težava te ocene je tudi v tem, da se Vogelnikovi podatki za leto 1954 razlikujejo od tistih, ki so objavljeni v Statističnih letopisih Slovenije za leti 1964 in 1965.⁶ D. Vogelnik očitno predpostavlja, da je prišlo pri objavljenih podatkih do napake, in da so priselitve in odselitve med Slovenijo in drugimi republikami preprosto zamenjane. Vsebinsko gledano, se zdi Vogelnikova predpostavka verjetna. Zato bomo v tabeli 1, ki prikazuje priselitve, odselitve in neto selitve Slovenije z drugimi republikami od leta 1954 do leta 1989 za leto 1954 uporabili Vogelnikove podatke. V tabeli prikazujemo letna poprečja za petletja od 1955 do 1974 in letne podatke za ostala leta omenjenega obdobja. Razen absolutnih podatkov prikazujemo v tabeli 1 tudi selitvene stopnje.

Podatki iz tabele 1 nam kažejo, da so neto migracije Slovenije z drugimi jugoslovanskimi republikami postale pozitivne že sredi petdesetih let. Edino leto z negativnimi neto selitvami je leto 1954, za katero pa smo že ugotovili, da se v literaturi in virih pojavljajo določeni dvomi, ne le o kvaliteti, pač pa tudi o podatkih kot takih. To nas ne sme preveč presenetiti, saj na kvaliteto podatkov vpliva tudi dejstvo, da je register prebivalstva tega leta šele zaživel.

Tabela 1: Priselitve, odselitve in neto selitve Slovenije z drugimi jugoslovanskimi republikami v obdobju 1954—1989

Leto	Priselitve		Odselitve		Neto selitve	
	št.	‰	št.	‰	št.	‰
1954	5.851	3,8	6.462	4,2	—611	—0,4
1955—1959	6.842	4,4	5.251	3,4	1.591	1,0
1960—1964	7.410	4,6	4.225	2,6	3.185	2,0
1965—1969	8.348	4,9	4.374	2,6	3.974	2,3
1970—1974	7.387	4,2	3.932	2,2	3.455	2,0
1975	10.592	5,9	3.780	2,1	6.812	3,8
1976	12.050	6,6	3.935	2,2	8.115	4,5
1977	12.535	6,8	4.419	2,4	8.116	4,4
1978	12.226	6,6	4.771	2,6	7.495	4,0
1979	13.426	7,1	5.262	2,8	8.164	4,3
1980	11.623	6,1	6.066	3,2	5.557	2,9
1981	11.095	5,8	6.661	3,5	4.434	2,3
1982	10.310	5,4	5.780	3,0	4.530	2,4
1983	9.452	4,9	5.528	2,9	3.924	2,0
1984	8.972	4,6	5.489	2,8	3.483	1,8
1985	8.602	4,4	4.719	2,4	3.883	2,0
1986	8.803	4,4	4.654	2,3	4.149	2,1
1987	8.358	4,2	3.921	2,0	4.437	2,2
1988	7.302	3,7	3.819	1,9	3.483	1,7
1989*	6.584	3,3	4.283	2,1	2.301	1,2

* Podatki za leto 1989 so predhodni podatki.

Vir: D. Vogelnik: Razvoj prebivalstva Slovenije..., op. cit., str. 276. SL-65, str. 62 in 84. SL-74, str. 88. SL-80, str. 98. SL-86, str. 97 in Mesečni statistični pregled, 6/1990, str. 8—9, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana.

⁴ E. G. Ravenstein: The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society, 48, VI, London 1895. Str. 167—227.

⁵ D. Vogelnik: Razvoj prebivalstva Slovenije zadnjih dvesto let..., op. cit., str. 276.

⁶ Glej SL-64, str. 82 in SL-65, str. 84 in že citirano Vogelnikovo delo.

Priselitve iz drugih republik v Slovenijo in odselitve iz Slovenije v druge republike so v celotnem obravnavanem obdobju znatne. To kaže na to, da so migracije med Slovenijo in ostalo Jugoslavijo, ki so zaživele že med obema vojnama, prišle do polnega izraza v obdobju po drugi svetovni vojni. Podatki tudi kažejo, da so tokovi obojestranski, kar še enkrat potrjuje že citirano zakonitost, da ima vsak migracijski tok svoj protitok. Vendar ta obojestranskost ni v tem, da bi se tudi slovensko prebivalstvo v večji meri preseljevalo v druge predele Jugoslavije. Protitok priselitvam tvorijo v največji meri tisti priseljenci, ki se na življenje v Sloveniji niso mogli prilagoditi.

Časovna vrsta podatkov o priselitvah, odselitvah in neto selitvah nam kaže, da so priselitve rahlo naraščale do prve polovice sedemdesetih let, ko so zaradi ekonomskega zastoja nekoliko zastale. Kratkotrajni zastoj pa je bil le uvod v najbolj intenzivno priseljevanje v Slovenijo v drugi polovici sedemdesetih let. Preseneča dejstvo, da se je to dogajalo v obdobju, ko se je svet srečeval z ekonomsko recesijo zaradi naftnega šoka in so razvite države zaprle svoje meje za nove priseljence. Jugoslavija in Slovenija se svetu nista pravočasno prilagajali, kar kažejo tudi analizirani podatki. Naša država se je v drugi polovici sedemdesetih let izredno močno zadolževala v tujini in na ta način kupovala socialni mir ter odlagala nujno reševanje gospodarskih problemov v prihodnost. Računi za takšno politiko so začeli prihajati v osemdesetih letih v obliki dolgotrajne stagflacije, ki je do neke mere zmanjšala priseljevanje v našo republiko, ni ga pa ukinila, niti popolnoma marginalizirala. Odselitve in neto selitve so se v vsem obdobju gibale podobno kot priselitve, s tem da so bile neto selitve največje v drugi polovici sedemdesetih let. Šele v zadnjih dveh letih analiziranega obdobja pa je prišlo do izrazitejšega zmanjšanja pozitivnih neto selitev.

Prikazana selitvena gibanja med Slovenijo in drugimi jugoslovanskimi republikami so predvsem posledica delovanja ekonomskih dejavnikov. Na najbolj splošni ravni deluje višja gospodarska razvitost Slovenije, ki povzroča, da neto selitveni tokovi potekajo od jugovzhoda proti severozahodu. Na nekoliko bolj konkretni ravni pa so bila takšna selitvena gibanja posledica nezaposlenosti v ostali Jugoslaviji in zaposlitvenih možnosti v Sloveniji, kjer je praktično v vsem tem obdobju vladala polna zaposlenost. Kot bomo videli kasneje, je del delovnih mest v Sloveniji sprostilo tudi trajno in začasno odseljevanje v tujino.

Med vsemi vzroki tako močnega priseljevanja v Slovenijo pa je potrebno posebej omeniti delovanje ekonomskega sistema in odsotnost omejitvene imigracijske politike. Ekonomski sistem Jugoslavije je bil praktično v celotnem analiziranem obdobju tak, da ni spodbujal selitve kapitala, ampak je spodbujal selitev delovne sile. Ta osnovna značilnost je prišla najbolj do izraza prav v zadnjih dveh desetletjih. Socialistični samoupradni sistem z družbeno lastnino kapitala je povzročal, da se je čez republiške meje pretakal le tisti del kapitala, ki je bil k temu prisiljen. Slovenija je praktično izgubila nadzor nad kapitalom, ki je zapustil našo republiko. To dejstvo je bilo podkrepljeno še s politiko negativnih obrestnih mer, ki so dodatno onemogočale pretok kapitala. Zato ne preseneča, da se je kapital pretakal čez republiške meje le po fiskalnih poteh. Poudarjen fiskalni značaj je bil značilen tudi za sistem hitrejšega razvoja manj razvitih republik in Kosova v Jugoslaviji. Delna transformacija k direktnemu združevanju sredstev med podjetji iz razvitih in iz nerazvitih krajev ni ničesar spremenila, ker je bila prisilna in ker ni ohranjala lastnine kapitala s strani subjektov iz razvitih delov države. Na področju medrepubliških migracij je takšno stanje 'preprosto pomenilo, da se kapital čez republiške meje ni selil, ampak se je selila delovna sila. Negativnosti takšnega stanja ni potrebno posebej poudarjati. Prizadete so tako Slovenija kot druge republike. O vsem tem tukaj ne moremo dovolj podrobno razpravljati, ker je bilo to opravljeno na

drugem mestu⁷ in ker ni dovolj prostora. Povejmo le, da je obilje nekvalificirane in slabo kvalificirane delovne sile ob vseh drugih razlogih še dodatno oteževalo in preprečevalo uvajanje kapitalno intenzivne tehnologije v Sloveniji in nujno potrebno prestrukturiranje slovenskega gospodarstva.

Drugi pomemben dejavnik, ki je vplival na pretirano priseljevanje iz drugih republik v Slovenijo, je odsotnost omejitvene imigracijske politike v Sloveniji. Slovenija vse do danes ni uspela izgraditi in sprejeti lastnim potrebam ustrezno priseljitveno ali širše migracijsko politiko nasploh. Takšna politika je bila dolgo časa tabu tema, migracijski procesi pa so potekali stihijno. Oblast se je migracijski politiki izogibala in jo odrivala na obrobje, v praksi pa so ostajala vprašanja nerešena in so se kopičila nasprotja med domačim prebivalstvom in priseljenci. Do hujših zaostritev je prišlo v regijah z izrazito koncentracijo priseljencev. Slovenija bo morala takšno politiko nujno izoblikovati in sprejeti, čeprav danes izgleda, da bodo ekonomska kriza, velika nezaposlenost v Sloveniji in medrepubliška nasprotja zaustavila pretirano priseljevanje v Slovenijo.

Naši statistični podatki in analiza so se nanašali predvsem na stalne medrepubliške selitve. Med Slovenijo in drugimi republikami pa potekajo tudičasne selitve, ki so največkrat sezonskega značaja in se prilagajajo sezoni v posameznih gospodarskih dejavnostih, kot npr. v gradbeništvu, turizmu ipd. Teh začasnih medrepubliških migracij ne moremo podrobneje obravnavati, ker preprosto nimamo na voljo nikakršnih statističnih podatkov. Tudi to dejstvo kaže, da je slovenska družba dosedaj področje migracij preveč zanemarjala. Z vsebinskega vidika pa lahko rečemo, da vidik začasnega zaposlovanja delovne sile iz drugih jugoslovanskih republik samo dodatno osvetli splošne značilnosti priseljevanja in ekonomskih prilik v Sloveniji v analiziranem obdobju.

2. Migracije s tujino

Pri migracijah s tujino sredina petdesetih let ne pomeni prelomnega obdobja kot pri medrepubliških selitvah. Zato se na tem področju ne pojavlja poseben problem ob uvajanju registra prebivalstva. Na nek način nam register le kvantitativno prikaže znano dejstvo, da so bile v tem času neto selitve med Slovenijo in tujino negativne.

Podatki tabele 2 nam prikazujejo število prebivalcev Slovenije, ki so se za stalno odselili v tujino, priselili iz tujine, in neto migracijo s tujino, kot razliko med omenjenima kategorijama. V tabeli 2 so razen absolutnih podatkov prikazane tudi selitvene stopnje na 1000 prebivalcev Slovenije. Podatki o priselitvah v Slovenijo so povsem zanesljivi, ker je prijava stalnega bivališča za vsakogar, ki se priseli v Slovenijo, obvezna. Od takšne prijave je odvšen posameznikov legalni položaj, zato s prijavi ni problemov. Podatki o odselitvah pa niso povsem zanesljivi, saj se nekateri odseljenci pred stalno emigracijo ne odjavijo. Točnega pregleda ali ocene o neodjavljenih nimamo, verjetno pa jih je več v večjih mestih kakor na podeželju. Na splošno lahko rečemo, da vpliv neprijavljenih odhodov še zdaleč ni tako pomemben kot zamegljujoč vpliv začasnih migracij s tujino in postopnega prehajanja začasnih emigrantov v stalne, o čemer bomo več povedali v nadaljevanju.

Na osnovi podatkov tabele 2 bi lahko ocenili, da se stanje na področju migracij Slovenije s tujino v vsem proučevanem razdobju ni bistveno spremenilo. Razen nekaj izjem so neto selitve v vseh letih negativne, kar pomeni, da se več ljudi iz Slovenije odseljuje v tujino, kakor pa se jih iz tujine priseljuje v Slovenijo. Trend neto selitev kaže opazno zniževanje od sredine petdesetih do sredine sedemdesetih let, nakar beležimo v zadnjih petnajstih letih nihanje na zelo nizki ravni. Podobno sliko kažejo tudi bruto selitve, zniževanje do sredine

⁷ Glej J. Malačič: Međurepubličke i vanjske migracije u Sloveniji od sredine 1950-ih godina — ekonomski uzroci i posljedice, Migracijske teme, 5 (1989) 4: 325—339.

Tabela 2: Priselitve, odselitve in neto selitve Slovenije s tujino v obdobju 1954—1989

Leto	Priselitve		Odselitve		Neto selitve	
	št.	‰	št.	‰	št.	‰
1954	668	0,4	2795	1,8	—2127	—1,4
1955—1959	332	0,2	2916	1,9	—2584	—1,7
1960—1964	373	0,2	1425	0,9	—1052	—0,7
1965—1969	477	0,3	1586	0,9	—1109	—0,6
1970—1974	685	0,4	1126	0,6	—442	—0,2
1975	733	0,4	699	0,4	34	0,0
1976	632	0,3	635	0,3	—3	—0,0
1977	597	0,3	694	0,4	—97	—0,1
1978	504	0,3	661	0,4	—157	—0,1
1979	451	0,2	518	0,3	—67	—0,0
1980	360	0,2	646	0,3	—286	—0,1
1981	387	0,2	559	0,3	—172	—0,1
1982	334	0,2	432	0,2	—98	—0,0
1983	329	0,2	453	0,2	—124	—0,0
1984	252	0,1	424	0,2	—172	—0,1
1985	310	0,2	668	0,3	—358	—0,2
1986	380	0,2	633	0,3	—253	—0,1
1987	222	0,1	203	0,1	19	0,0
1988	216	0,1	134	0,1	82	0,0
1989*	200	0,1	179	0,1	21	0,0

* Podatki za leto 1989 so predhodni podatki.

Vir: D. Vogelnik: Razvoj prebivalstva Slovenije ..., op. cit., str. 276. SL-65, str. 62 in 84. SL-74, str. 88. SL-80, str. 98. SL-86, str. 97 in Mesečni statistični pregled, 6/1990, str. 8—9, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana.

sedemdesetih let in ustalitev kasneje. Omeniti velja tudi rahel porast priselitev iz tujine v sedemdesetih letih, kar je nedvomno posledica ekonomske krize, povzročene z naftnim šokom in zaostritve imigracijskih politik razvitih držav. Če zanemarimo pozitivno vrednost neto selitev v letu 1975, kar je bila posledica že omenjenega naftnega šoka, beležimo pozitivne neto selitve v zadnjih treh letih proučevanega obdobja. Pozitivne vrednosti so simbolične, nikakor pa nas ne bi smele zavesti, da gre za kakršenkoli pomembnejši preobrat pri naših selitvah s tujino. Na osnovi teh podatkov ne smemo pričakovati, niti napovedovati, da bodo neto selitve med Slovenijo in tujino v prihodnje pozitivne. Takšna pričakovanja in napovedi bi bile za Slovenijo usodna napaka.

Neto selitve Slovenije s tujino bodo tudi v prihodnje negativne. Ta naša napoved in pričakovanje sloni na primerjalnem ovrednotenju ekonomskih in demografskih razmer v Sloveniji in industrijsko razvitih državah, kamor je usmerjen največji del naših emigracij. Razlike v ekonomski razvitosti med Slovenijo in temi državami se ne zmanjšujejo, prej bi lahko rekli, da se še zmeraj povečujejo. Po drugi strani pa demografske razmere v industrijsko razvitih državah napovedujejo skorajšnjo sprostitev restriktivne imigracijske politike. Prenizka rodnost in pretirano staranje prebivalstva v teh državah vodita postopoma do ponovnega pomanjkanja delovne sile, ki ga bodo te države pokrile z imigracijo. Pomembna razlika med pomanjkanjem delovne sile v šestdesetih in devetdesetih letih ali morda na začetku prihodnjega stoletja bo v tem, da bo v prihodnje primanjkovalo kvalificirane in visoko izobražene delovne sile. To dejstvo bo za Slovenijo še bolj usodno, kakor je bilo tisto v šestdesetih letih. Slovenija je geografsko v sosesčini demografsko najbolj ogroženih regij Evrope, zato bo tudi v največji nevarnosti, da izgubi velik del svoje visoko izobražene delovne sile. Izgubi se lahko izogne le s hitrejšim gospodarskim razvojem ter odpravo večjega dela razlik v razvitosti. Pomembno pa je še nekaj, Slovenija mora kar najhitreje sprejeti svojim potrebam ustrezno migracijsko politiko.

Analitična vrednost podatkov v tabeli 2 je bistveno zmanjšana zaradi procesa začasnih ekonomskih emigracij, ki so bile najintenzivnejše v drugi polovici šestdesetih in na začetku sedemdesetih let, vse do krize naftnih cen leta 1973. Že v petdesetih, še bolj pa v šestdesetih letih so se mnogi prebivalci Slovenije zaposlovali v razvitejših evropskih državah, kjer je v tem času primanjkovalo delovne sile. Na začetku je prevladovalo prepričanje, da bo ta ekonomska emigracija začasna. Kasneje, zlasti od srede sedemdesetih let naprej, pa je postalo jasno, da se vse večji del teh »začnih« emigrantov spreminja v trajno emigracijo. S tem pa postaja statistika, ki smo jo prikazali v tabeli 2, ne le nepopolna, ampak izrazito pomanjkljiva. Ta statistika namreč ne vključuje stalnih emigrantov, ki prehajajo v to kategorijo iz kategorije začasnih emigrantov. Obeh statistik tudi ni mogoče združiti na časovni osnovi, ali, drugače rečeno, začasnih emigrantov, ki so se spremenili v trajne, ni mogoče razporediti po letih emigracije. O tem nimamo nikakršnih podatkov, ampak lahko proces le ocenjujemo.

Težava z začasnimi emigranti pa je še večja zaradi tega, ker nimamo o njih popolnih statističnih podatkov. O tej kategoriji emigrantov imamo tekoče letne podatke le za tisti del, ki je odhajal na delo v tujino s posredovanjem slovenske službe za zaposlovanje. To pa je le del vseh emigrantov, ker so mnogi odhajali v tujino mimo tega posredovanja. Na tem mestu podatkov službe za zaposlovanje ne bomo navajali in analizirali, ker so nepopolni. Prostor nam tudi ne dovoljuje, da bi podrobneje obravnavali problematiko začasnih ekonomskih emigracij iz Slovenije v tujino.⁸

Drugi domači vir statističnih podatkov o tej kategoriji sta zadnja dva popisa prebivalstva. Obstajajo še tuji viri, ki pa za nas niso uporabni, ker praviloma ne omogočajo izdvojiti imigrantov iz Slovenije med vsemi imigranti iz Jugoslavije. Pri uporabi popisnih podatkov pa je potrebno povedati nekaj besed o definiciji začasnih ekonomskih emigrantov. Naša popisna metodologija uporablja zelo široko definicijo začasnega ekonomskega emigranta ali osebe na začasnem delu v tujini, kar je uradni izraz. Popisa prebivalstva iz 1971. in 1981. leta uvrščata med takšne osebe vse tiste državljane Jugoslavije in s tem tudi Slovenije v tujini, ki so bodisi sami izrazili začasnost svojega bivanja v tujini ali pa imajo jugoslovanski potni list. To zadnje je bilo uporabljeno v vseh tistih primerih, ko prvega ni bilo mogoče ugotoviti. Očitno gre za zelo široko definicijo, ki je bolj utemeljena s političnimi interesi Jugoslavije, kakor pa z vsebinskimi argumenti. Težava s popisnimi podatki je tudi v tem, da se opredelivni kategorije in s tem podatki razlikujejo med obema popisoma. Za leto 1971 se podatki nanašajo le na osebe, ki delajo v tujini, za leto 1981 pa so posebej objavljeni podatki o osebah, ki delajo, in članih njihovih družin. Takšna razlika povzroča probleme s primerljivostjo, po drugi strani pa je bila uvedena zaradi vse izrazitejšega procesa združevanja družin, do katerega je prišlo v zadnjih dveh desetletjih. Združevanje družin pa je prav gotovo pomembna stopnja v procesu transformacije začasnih emigracij v trajne.

Na tem mestu bomo prikazali najelementarnejše podatke o tej kategoriji emigrantov na osnovi zadnjih dveh popisov prebivalstva. Pri tem pa moramo upoštevati, da je tudi pri teh podatkih prisotna rahla podcenjenost. Popisa nista zajela čisto vseh oseb, ki so odšle na delo v tujino. Leta 1971 bi naj znašala podcenjenost na ravni Jugoslavije okrog 15 odstotkov.⁹

Leta 1971 je bilo na začasnem delu v tujini 48.086 oseb iz Slovenije ali 7,2 odstotka vseh jugoslovanskih delavcev na začasnem delu v tujini. Deset let ka-

⁸ Problematiko začasnih ekonomskih emigracij iz Jugoslavije smo prikazali in analizirali v delu J. Malačić: *Yugoslav International Economic Migration since 1960. Seminario internazionale di studi Strutture dei flussi migratori internazionali nell'area Mediterranea*, Istituto di ricerche sull'economia Mediterranea (Napoli), Capri, 26–28 novembre 1987. 20 str.

⁹ I. Baučić: *Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971. godine, Migracije radnika*, knjiga 4, Radovi instituta za geografiju sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1973.

sneje se je delež Slovenije med vsemi jugoslovanskimi emigranti zmanjšal na 6,1 odstotka, kar je bilo 53.483 oseb (41.826 delavcev in 11.657 družinskih članov). Navedli bomo tudi nekaj strukturnih podatkov, čeprav tega pri drugih kategorijah nismo storili, predvsem zaradi pomanjkanja podatkov in prostorskih omejitev. Starostna struktura emigrantov leta 1971 kaže, da je bilo 84 % oseb v starostnem razredu 20 do 49 let ter 16 % mlajših in starejših. Popis 1981 kaže, da se je del skupine 20 do 49 let zmanjšal na 69,7 %, del mlajših od 20 let in starejših od 49 let pa povečal na 30,3 %. Struktura po spolu kaže za leto 1971 59,9 % moških in 40,1 % žensk, za leto 1981 pa 56 % moških in 44 % žensk. Spremembe med popisoma so predvsem posledica združevanja družin in postopnega staranja populacije migrantov zaradi izredno restriktivne imigracijske politike razvitih držav, ki preprečuje nove migracije mladih ljudi. Zanimivo sliko nam kaže izobrazbena struktura teh oseb. Če razdelimo emigrante na dve skupini in v prvo uvrstimo osebe z največ osnovno šolo in v drugo osebe z več kot osnovnošolsko izobrazbo, vidimo, da je bilo leta 1971 v prvi skupini 64,7 % oseb in v drugi skupini 33,1 % emigrantov (razlika do 100 je posledica razreda neznan). Deset let kasneje pa je bilo v prvi skupini le 49,1 %, v drugi pa že 50,9 % oseb na začasnem delu v tujini. Slovenija očitno izgublja kvalificirano in izobraženo delovno silo. To zadnjo ugotovitev bi nam lepo ilustrirali podatki, ki prikazujejo selektivnost slovenske začasne ekonomske emigracije, vendar jih tukaj zaradi pomanjkanja prostora ne moremo navajati.¹⁰

Navedeni podatki, posebej tisti, ki kažejo izobrazbeno strukturo oseb, ki so iz Slovenije odhajale najprej na začasno delo v tujino, nato pa vse bolj prehajale med stalne emigrante, kažejo za Slovenijo zelo neugodno sliko. Procesi zunanje migracije v naši republiki so se namreč odvijali tako, da je iz Slovenije odhajala kvalificirana in izobražena delovna sila, na njeno mesto pa so prihajali imigranti iz drugih jugoslovanskih republik. Med našimi delavci, ki so odhajali v tujino, so prevladovali kvalificirani industrijski delavci z delovnimi navadami in disciplino, ki je bila prilagojena industrijski produkciji. Med priseljenimi pa so prevladovali nekvalificirani ali delavci tako imenovanih ožjih profilov, ki so izvirali iz agrarnih okolij. Zaradi tega so bili največkrat brez delovnih navad in discipline, ki jo zahteva industrijski način proizvodnje. Rezultat takšnih procesov je bilo počasnejše naraščanje ali celo upad produktivnosti dela v naših industrijskih podjetjih, pa tudi v nekaterih drugih dejavnostih. Negativne posledice takšnih migracij so bile še druge, mnoge so izvirale iz težavnega kulturnega prilagajanja priseljencev na življenje v Sloveniji, vendar vsega tega tukaj ne moremo obravnavati.

Na koncu te točke povejmo še nekaj besed o vračanju naših delavcev na začasnem delu v tujini. Tekočih podatkov o vračanju nimamo, niti jih ni mogoče dobiti. Popis prebivalstva iz leta 1981 je vseboval tudi podatek o vračanju naših delavcev na začasnem delu v tujini. Do leta 1981 se je v Slovenijo vrnilo 26.190 delavcev, ki so bili krajši ali daljši čas na začasnem delu v tujini od sredine šestdesetih let naprej.¹¹ Ta podatek navajamo le informativno, saj nam nekateri metodološki problemi in nezadostna obdelanost podatkov o povratnikih onemogočajo natančnejšo analizo.

O ekonomskih posledicah odhoda na začasno delo v tujino iz Slovenije smo bistveno že povedali. O ekonomskih vzrokih pa lahko navedemo, da je do tega odhoda prišlo kljub temu, da je v celotnem obravnavanem obdobju v Sloveniji prevladovala praktično polna zaposlenost. Zaradi pomanjkanja zaposlitve je odšel v tujino le manjši del naših delavcev. Ta del je bil pretežno iz agrara in iz manj razvitih predelov Slovenije. Največji del naših delavcev pa je odšel na

¹⁰ Podrobneje glej v članku J. Malačič: Medurepubličke i vanjske migracije u Sloveniji od sredine 1950-ih godina, op. cit., str. 333–337.

¹¹ Prebivalstvo na začasnem delu v tujini, RR-307, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana, april 1983, str. 9.

delo v tujino zaradi večjega zaslužka, boljših delovnih razmer, višjega vrednotenja kvalificiranega in visoko strokovnega dela, strokovnega napredovanja in podobnih dejavnikov. Vsi ti dejavniki in višja življenjska raven v tujini pa bosta tudi v prihodnje stalna nevarnost za Slovenijo. Če naša republika zaostanka na teh področjih ne bo odpravila, bo tudi v prihodnje zanesljivo izgubljala kvalificirano in visoko izobraženo delovno silo.

3. Celotne zunanje migracije Slovenije

Medrepubliške migracije Slovenije in migracije s tujino tvorijo kategorijo celotnih zunanjih migracij naše republike. Podatke o vseh priselitvah, odselitvah in neto selitvah med našo republiko in zunanjim svetom bomo prikazali v tabeli 3.

Tabela 3: Celotne zunanje priselitve, odselitve in neto selitve Slovenije v obdobju 1954—1989

Leto	Priselitve		Odselitve		Neto selitve	
	št.	‰	št.	‰	št.	‰
1954	6.519	4,3	9.257	6,1	—2.738	—1,8
1955—1959	7.174	4,6	8.167	5,3	—993	—0,6
1960—1964	7.783	4,8	5.650	3,5	2.133	1,3
1965—1969	8.825	5,2	5.960	3,5	2.865	1,7
1970—1974	8.072	4,6	5.058	2,8	3.014	1,8
1975	11.325	6,3	4.479	2,5	6.846	3,8
1976	12.682	6,9	4.570	2,5	8.112	4,4
1977	13.132	7,1	5.113	2,8	8.019	4,3
1978	12.770	6,9	5.432	3,0	7.338	3,9
1979	13.878	7,3	5.780	3,1	8.097	4,3
1980	11.973	6,3	6.712	3,5	5.261	2,8
1981	11.482	6,0	7.220	3,8	4.262	2,2
1982	10.644	5,5	6.212	3,2	4.432	2,3
1983	9.781	5,1	5.981	3,1	3.800	2,0
1984	9.224	4,7	5.913	3,0	3.311	1,7
1985	8.912	4,5	5.387	2,7	3.525	1,8
1986	9.183	4,6	5.287	2,7	3.896	2,0
1987	8.580	4,3	4.124	2,1	4.456	2,2
1988	7.518	3,8	3.953	2,0	3.565	1,8
1989*	6.784	3,4	4.462	2,2	2.322	1,2

* Podatki za leto 1989 so predhodni podatki.

Vir: D. Vogelnik: Razvoj prebivalstva Slovenije..., op. cit., str. 276. SL-65, str. 62 in 84. SL-74, str. 88. SL-80, str. 98. SL-86, str. 97 in Mesečni statistični pregled, 6/1990, str. 8—9, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana.

Podatki v tabeli 3 prikazujejo vsoto priselitev, odselitev in neto selitev med Slovenijo in drugimi jugoslovanskimi republikami ter med Slovenijo in tujino. Na ta način velja mnogo tistega, kar smo že povedali pri obravnavi medrepubliških in tujih selitev, tudi za celotne zunanje migracije Slovenije v analiziranem obdobju.

V kratkem analitičnem delu te točke se bomo zato nekoliko zadržali le pri obravnavi celotnih neto migracij. Tabela 3 nam kaže negativne neto zunanje migracije Slovenije le za petdeseta leta. Od prvega petletja šestdesetih let pa so neto migracije Slovenije z zunanjim svetom pozitivne. Če to dejstvo primerjamo z značilnostmi zunanjih migracij v preteklosti, vidimo, da je Slovenija doživela na začetku šestdesetih let selitveno revolucijo. Iz tradicionalne emigracijske dežele je postala imigracijsko območje. Po podatkih D. Vogelnika je bila Slovenija emigracijsko področje v vsem obdobju od 1754. do 1961. leta, z izjemo obdobja 1818—1846, ko je zabeležila minimalen pozitiven selitveni

saldo.¹² Ugotovitev o selitveni revoluciji ne spremeni niti upoštevanje prehajanja začasnih ekonomskih emigrantov s tujino v stalne emigrante, saj po svojem obsegu ne dosega pozitivnih neto selitev z drugimi jugoslovanskimi republikami. Selitvena revolucija se je očitno dogodila zaradi intenzivnega priseljevanja iz drugih jugoslovanskih republik v Slovenijo.

Obravnavo tekočih statističnih podatkov o slovenskih zunanjih selitvah bomo dopolnili še s kratko obravnavo ocen neto selitev v Sloveniji med popisi prebivalstva 1953, 1961, 1971 in 1981. Za prvo medpopisno obdobje je ocenjevanje neto selitev težavno zaradi tega, ker ozemlje ob popisih 1953 in 1961 ni bilo enako. Razlikuje se za kasneje priključeno ozemlje cone B Svobodnega tržaškega ozemlja. Težavnost ocenjevanja neto selitev je posledica izredno intenzivnih selitev v času spremembe državne meje in zaradi zelo skopih ali celo nikakršnih statističnih podatkov, na katere bi se bilo moč upreti. Zaradi vsega tega se bomo v tem tekstu oprli na oceno D. Vogelnika. Ta ocenjuje, da so bile neto zunanje selitve Slovenije v okviru njenih sedanjih meja med popisoma 1953 in 1961 —19.000 oseb.¹³ Ta negativna številka pomeni okrog 22 % dejanskega prirastka prebivalstva Slovenije med popisoma. Natančna številka je 22,4 %, če upoštevamo Vogelnikovo oceno, in 21,8 %, če upoštevamo uradno objavljene statistične podatke o številu prebivalstva po obeh popisih.

Za medpopisni obdobji 1961—1971 in 1971—1981 pa dobimo drugačno sliko. Popisni podatki kažejo pozitiven migracijski prirastek, ki je znašal v prvem obdobju 8256 oseb in v drugem obdobju 47.851 oseb.¹⁴ Vendar tudi ti podatki niso povsem brez problemov. Odkar imamo v Sloveniji register prebivalstva, lahko naredimo medsebojno kontrolo podatkov popisov prebivalstva in registra prebivalstva. Na tem mestu omenimo, da nam register prebivalstva kaže večje vrednosti selitvenega prirastka. Tega dejstva podrobneje ne bomo analizirali, povejmo le, da so razlike posledica napak pri vodenju registra in pri izvedbi popisov prebivalstva. Podatki registra so precenjeni zaradi podcenjenosti odselitev iz Slovenije v druge republike in tujino. Popisni podatki in podatki vitalne statistike kažejo, da je tvoril migracijski prirastek v Sloveniji v obdobju 1961—1971 6,1 % celotnega prirastka prebivalstva, v obdobju 1971—1981 pa že 29,0 % takšnega prirastka. Očiten porast migracijskega prirastka v celotnem prirastku prebivalstva Slovenije je posledica intenzivnejšega priseljevanja v Slovenijo, deloma pa tudi postopnih sprememb v naravni reprodukciji slovenskega prebivalstva. Vendar slednje v sedemdesetih letih še niso prišle toliko do izraza. Njihov vpliv bo mnogo večji v obdobju 1981—1991.

IV. SKLEP

Naš prikaz in analiza zunanjih migracij Slovenije po drugi svetovni vojni v tem tekstu je zaradi omejenega prostora ter pomanjkljivih in nepopolnih statističnih podatkov ostajala na dokaj splošni ravni. Temu se ni bilo mogoče izogniti tudi zaradi pomanjkanja tovrstnih analiz v naši strokovni literaturi. Svoje pa je prispeval tudi namen pisanja tega teksta. Kot referat na zborovanju slovenskih zgodovinarjev mora tekst iz razumljivih razlogov pokriti del področja, ki so ga organizatorji postavili na dnevni red zborovanja.

Kljub temu, da v tekstu nismo analizirali mnogih strukturnih značilnosti zunanjih migracij Slovenije, smo prišli do vrste pomembnih ugotovitev. Najpomembnejša je nedvomno ugotovitev, da so zunanje migracije v Sloveniji v celotnem povojnem obdobju potekale na neugoden način. Ta sklep ostaja, tudi če sprejmemo stališče, da so bile politične emigracije neposredno po drugi svetovni vojni zaradi odnosa političnih sil neizogibne. Še več, ta sklep dobi polno veljavo šele pri naših ekonomskih zunanjih migracijah. Najpomembnejša po-

¹² D. Vogelnik: Razvoj prebivalstva Slovenije . . . , op. cit., str. 283.

¹³ D. Vogelnik: Razvoj prebivalstva Slovenije . . . , op. cit., str. 277—278.

¹⁴ SL-89, str. 72 in 78—79.

teza teh migracij je v dejstvu, da so Slovenijo zapuščali kvalificirani in strokovno usposobljeni delavci, nosilci industrijske tradicije in delovne discipline, na njihova mesta pa so prihajali priseljenci iz agrarnih področij ostale Jugoslavije, ki so bili pretežno nekvalificirani, brez industrijske tradicije, delovnih navad in potrebne discipline za industrijsko proizvodnjo. Obilje bolj ali manj poceni in nekvalificirane delovne sile je v Sloveniji dodatno oviralo uvajanje kapitalno intenzivne proizvodnje in nujno prestrukturiranje slovenskega gospodarstva. To, seveda, ni bil edini razlog za neugoden gospodarski razvoj v Sloveniji. Pomembno so k njemu prispevali tudi neustrezen ekonomski sistem, neustrezna ekonomska politika in še vrsta drugih. Neustrezna migracijska gibanja pa so bila med zelo pomembnimi dejavniki neustreznega gospodarskega razvoja.

Izkušnje preteklega razvoja na področju zunanjih migracij mora Slovenija ustrezneje uporabiti pri svojem prihodnjem gospodarskem razvoju in pri nujnem koncipiranju, sprejemu in izvajanju migracijske politike. Izguba kvalificirane industrijske delovne sile v šestdesetih in sedemdesetih letih je bila za Slovenijo zelo boleča in je pomenila zaostajanje pri rasti ali celo padec produktivnosti dela. Vendar naša izkušnja s to izgubo ni neposredno uporabna za ravnanje v prihodnosti. V tekstu smo ugotovili, da lahko pričakujemo v bližnji prihodnosti ponovno sprostitev imigracijskih politik razvitih evropskih držav. Takšna sprostitev grozi, da bo enostavno posrkala precejšen del najsposobnejših in strokovno izobraženih prebivalcev Slovenije v ponovni emigracijski val. Tokrat ne bo šlo toliko za industrijske delavce, čeprav bodo tudi ti sodelovali v migracijskih procesih, ampak bodo najbolj na udaru visoko izobraženi strokovnjaki, posebej tisti iz tehničnih strok. Slovenija mora zato nemudoma pripraviti, sprejeti in izvajati ustrezno migracijsko politiko, hkrati pa storiti kar največ za zmanjševanje in postopno odpravo razlik v gospodarski in družbeni razvitosti ter razlik v življenjski ravni. Slovenija mora ujeti vlak najnovejših tehnoloških sprememb v svetu, mora pa se tudi naučiti ceniti in vrednotiti strokovno, ustvarjalno in inovativno delo.

Zusammenfassung

DIE INTERNATIONALE MIGRATION SLOWENIENS NACH DEM ZWEITEN WELTKRIEG

Janez Malačič

Migrationsforschung ist ein noch immer ziemlich wenig entwickeltes Wissensschaftsgebiet. Das ist in erster Linie auf den Mangel und die Unzulänglichkeit der statistischen Daten über Migrationen, sowie auf eine unterentwickelte Migrationstheorie zurückzuführen. In Slowenien liegen uns aufgrund des Bevölkerungsregisters vom Jahre 1954 laufende Daten über Migrationen vor, gleichermaßen stehen auch die Unterlagen von den Volkszählungen zur Verfügung. Jedoch sind diese reichen Datenquellen vom statistischen Amt schlecht bearbeitet worden. Es fehlt vor allem an detaillierteren Informationen über die strukturellen Merkmale unserer Migrationsbewegungen. Aufgrund der Verfügbarkeit der statistischen Daten läßt sich die in dem vorliegenden Text behandelte Nachkriegszeit in zwei Abschnitte aufgliedern. Der erste, für den fast keine Daten vorliegen, umfaßt die Zeit von 1945 bis 1953, für den zweiten, von 1954 bis 1989, können wir die meisten Daten dem Bevölkerungsregister entnehmen.

Die Behandlung der internationalen Migration Sloweniens in der Zeit von 1945 bis 1953 ist infolge des Mangels an elementaren Angaben fragmentarisch und verallgemeinernd. Diese Zeit ist geprägt von der politischen Emigration. Am stärksten war sie unmittelbar bei Kriegsende, sie setzte sich aber auch nach dem Krieg noch fort. Mit dem Konsolidieren der neuen Regierung ging sie allmählich zurück. Gegen Ende dieser Zeit läßt sich bereits das Einsetzen einer Wirtschaftsemigration beobachten. Die Migration unter den Republiken stand damals unter einem System der zentral-gelenkten Verteilung der ausgebildeten Arbeitskräfte.

Zum Glück ging Jugoslawien durch die Aufgabe des zentralen Planungssystems einer totalen bürokratischen Kontrolle der Migration in und unter den Republiken aus dem Wege. Es sei hier noch erwähnt, daß die neue Regierung durch eine besondere Aktion den Versuch unternommen hat, Vorkriegs- und noch frühere Emigranten zurück in die Heimat zu locken, jedoch ohne nennenswerten Erfolg.

Nach 1954 stand die slowenische Emigration vor allem unter dem Einfluß wirtschaftlicher Faktoren. Die politischen Faktoren wurden ganz in den Hintergrund gedrängt. Hierbei ist von Migration ins Ausland sowie zwischen den jugoslawischen Republiken die Rede, wobei es sich zeitlich um eine endgültige oder eine begrenzte Auswanderung handeln konnte. Infolge der Fülle von Daten ist die Analyse der endgültigen Emigration detaillierter.

Seit Mitte der fünfziger Jahre ist die Nettomigration Sloweniens mit anderen jugoslawischen Republiken positiv. Die Intensität der Migrationsbewegungen wuchs im wesentlichen bis zum Ende der siebziger Jahre an und zwar so, daß es bei der Wende zu den siebziger Jahren zu einem leichten Stillstand kam, in der zweiten Hälfte der siebziger Jahre aber zu einer wahren Explosion der Nettoeinwanderung. Die Wirtschaftskrise und Stagnation in den achtziger Jahren verringerten allmählich die Intensität der Migrationsbewegung zwischen den jugoslawischen Republiken. Solche Bewegungen waren vor allem auf das Gefälle in der Wirtschaftsentwicklung, auf ein unzulängliches ökonomisches System und auf das Fehlen einer angemessenen Migrationspolitik in Slowenien zurückzuführen.

Die Nettomigration mit dem Ausland war in Slowenien sozusagen durchweg negativ nach dem Krieg. Die Angaben über die ständige Migration mit dem Ausland zeigen aber von den sechziger Jahren an kein entsprechendes Bild auf diesem Gebiet mehr. Die intensive, zeitlich begrenzte ökonomische Emigration äderte das Bild der Migration mit dem Ausland bei uns völlig. Doch wird der Emigrationscharakter unserer Auswanderungen auf lange Sicht unverändert erhalten bleiben. Von der Mitte der siebziger Jahre an wandeln sich zeitlich begrenzte Emigrationen immer mehr zu Dauerauswanderungen. Die slowenische Emigration war bis jetzt nicht auf Arbeitslosigkeit zurückzuführen, sondern vor allem auf ökonomische Faktoren, die auf einer höheren Entwicklungsstufe der Immigrationsländer beruhen.

Die ganze Auslandsmigration Sloweniens aber zeigt von der ersten Hälfte der sechziger Jahre an einen positiven Saldo. Slowenien hat sich gewandelt, vom traditionellen Emigrations- zum Immigrationsland. Der Verlauf der Migrationsbewegung war jedoch ungünstig für Slowenien. Ins Ausland wanderten vor allem vorwiegend qualifizierte Industriearbeiter ab, zugewandert sind aber überwiegend nichtqualifizierte Arbeitskräfte aus landwirtschaftlichen Gebieten anderer Republiken. Ein derartiger Verlauf der Migration sollte Slowenien zu denken geben. Es besteht nämlich die ständige Gefahr, daß sich dieses Bild in leicht veränderter Form in den neunziger Jahren und am Beginn des nächsten Jahrtausends wiederholt. Darum muß bereits heute alles getan werden, um einen Großteil der Unterschiede in der wirtschaftlichen Entwicklung zwischen Slowenien und den entwickelten Ländern stufenweise abzubauen. Zugleich ist es erforderlich, eine angemessene Migrationspolitik einzuleiten und durchzuführen.

GORIŠKI LETNIK — ZBORNIK GORIŠKEGA MUZEJA

Goriški muzej (Nova Gorica) je začel leta 1974 izdajati svojo redno letno publikacijo z naslovom »Goriški letnik«. Doslej je izšlo šestnajst števk. Zbornik prinaša znanstvene in poljudno-znanstvene prispevke predvsem s področja arheologije, etnologije, zgodovine, zgodovine umetnosti, literarne zgodovine; prispevki so vezani prvenstveno na prostor severne Primorske ter sosednje Furlanije. Tako sodelujejo v zborniku tudi tuji pisci z obmejnih področij. »Goriški letnik« želi biti tudi revija, ki naj ustvari dialog na znanstveni ravni ob naši zahodni meji. K temu naj poleg objav znanstvenih člankov pripomorejo tudi ocene in poročila o različnih periodičnih publikacijah, ki izhajajo v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

»Goriški letnik« lahko naročite pri Goriškem muzeju, Grajska 1, YU-65001 Nova Gorica.

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije (oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, telefon (061) 332 611, int. 210) lahko naročite še nekaj letnikov predhodnika »Zgodovinskega časopisa« — revije »Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo«. V Glasniku je objavljena vrsta razprav, ki so še danes ohranile svojo znanstveno vrednost. Vsem ljubiteljem zgodovinskega branja, posebej pa še raziskovalcem naše zgodovine zato priporočamo, da si omislijo komplet dostopnih števil »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo« (GMDS).

Cene so razprodajne in so za posamezne številke naslednje:

GMDS 1/1919-20 — 10 din	GMDS 16/1935, št. 3-4 — razprodan
GMDS 2-3/1921-22 — razprodan	GMDS 17/1936 — razprodan
GMDS 4-6/1923-25 — 10 din	GMDS 18/1937, št. 1-2 — razprodan
GMDS 7-8/1926-27 — 12 din	GMDS 18/1937, št. 3-4 — razprodan
GMDS 9/1928 — razprodan	GMDS 19/1938, št. 1-2 — razprodan
GMDS 10/1929 — razprodan	GMDS 19/1938, št. 3-4 — razprodan
GMDS 11/1930 — razprodan	GMDS 20/1939 — razprodan
GMDS 12/1931 — razprodan	GMDS 21/1940 — razprodan
GMDS 13/1932 — razprodan	GMDS 22/1941, št. 1-2 — razprodan
GMDS 14/1933 — razprodan	GMDS 22/1941, št. 3-4 — 12 din
GMDS 15/1934 — razprodan	GMDS 23/1942 — razprodan
GMDS 16/1935, št. 1-2 — razprodan	GMDS 24/1943 — 80 din
	GMDS 25-26/1944-45 — 12 din

Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo velja 4 dinarje.

Člani slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust. Za nakup kompleta GMDS odobravamo poseben popust. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek in dejanske pošne stroške.

CELJSKI ZBORNIK

Najstarejši zbornik za krajevno zgodovino na Slovenskem lahko kupite v knjižnici Edvarda Kardelja v Celju, telefon: (063) 26 731.

Na razpolago so Vam tudi skoraj vsi letniki od leta 1951 naprej po simbolični ceni.

V Celjskem zborniku 1990 so za zgodovinarje posebej zanimive razprave, med drugim:

- Ignacij Voje: Celjski grofi in Dubrovnik
- Božo Otorepec: Srednjeveški pečati in grb mesta Celja
- Marjan Smolik: Dvestoletnica celjskega tiskarja Jenka
- Milko Mikola: Zaplembe premoženja v celjskem okrožju v letih 1945—1948
- Janez Cvirn: Thomas Fürstbauer: Kronika mesta Celja 1892—1907 (I. del)